

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÃ VĂN MỪNG

**ĐỜI SỐNG KINH TẾ- VĂN HÓA
CỦA TỘC NGƯỜI MÔNG Ở HUYỆN VĨ NHAI
TỈNH THÁI NGUYÊN TỪ NĂM 1975 ĐẾN NĂM 2015**

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã số: 60.22.03.13

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

Người hướng dẫn khoa học: TS. Nguyễn Xuân Minh

Thái Nguyên, năm 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đề tài luận văn “Đời sống kinh tế - văn hóa của tộc người Mông ở huyện Võ Nhai tỉnh Thái Nguyên từ năm 1975 đến năm 2015” là kết quả nghiên cứu của riêng tôi, nội dung đề tài luận văn có sử dụng tài liệu, thông tin được đăng tải trên các báo, tạp chí và một số cuốn sách (đã nêu ở phần Tài liệu tham khảo).

Các số liệu và kết quả nghiên cứu trong luận văn này là hoàn toàn trung thực và chưa được sử dụng trong công trình nghiên cứu nào. Các trích dẫn có nguồn gốc rõ ràng.

Thái Nguyên, tháng năm 2017

Tác giả luận văn

Lã Văn Mừng

LỜI CẢM ƠN

Trước tiên tác giả luận văn xin tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới thầy giáo TS. Nguyễn Xuân Minh đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tác giả trong quá trình nghiên cứu và hoàn thành luận văn này.

Tác giả xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo trong tổ Lịch sử Việt Nam khoa Lịch sử trường ĐHSP Thái Nguyên, đã chỉ bảo tận tình, động viên, khích lệ tác giả trong suốt quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Trong thời gian thực hiện luận văn, tác giả đã nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của Huyện Ủy, UBND huyện Võ Nhai, tỉnh Thái Nguyên, cùng các ban ngành đoàn thể trong huyện Võ Nhai tỉnh Thái Nguyên đã cung cấp tư liệu để tác giả hoàn thành luận văn. Cuối cùng, tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã động viên, giúp đỡ tác giả trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng năm 2017

Tác giả luận văn

Lã Văn Mừng

MỤC LỤC

	Trang
Lời cam đoan.....	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục.....	iii
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ TỘC NGƯỜI MÔNG Ở HUYỆN VÕ NHAI TỈNH THÁI NGUYÊN	9
1.1. Vị trí địa lí, điều kiện tự nhiên.....	9
1.2. Nguồn gốc tộc người.....	11
1.2.1. Khái quát về tộc người Mông trước khi đến huyện Võ Nhai tỉnh Thái Nguyên	11
1.2.2. Tộc người Mông ở huyện Võ Nhai (1975 - 2015).....	15
Chương 2. ĐỜI SỐNG KINH TẾ CỦA TỘC NGƯỜI MÔNG Ở HUYỆN VÕ NHAI TỈNH THÁI NGUYÊN TỪ NĂM 1975 ĐẾN NĂM 2015	20
2.1. Trong nông nghiệp.....	20
2.1.1. Về trồng trọt.....	20
2.1.2. Về chăn nuôi	31
2.2. Nghề thủ công gia đình	32
2.3. Khai thác nguồn lợi tự nhiên.....	37
2.4. Trao đổi hàng hoá	38
Tiểu kết chương 2	39
Chương 3. ĐỜI SỐNG VĂN HOÁ CỦA TỘC NGƯỜI MÔNG Ở HUYỆN VÕ NHAI TỈNH THÁI NGUYÊN TỪ NĂM 1975 ĐẾN NĂM 2015	40
3.1. Tổ chức xã hội.....	40
3.1.1. Cộng đồng làng bản, dòng họ	41
3.1.2. Gia đình và hôn nhân	47

3.2 Đời sống vật chất	50
3.2.1. Đồ ăn, uống, hút.....	50
3.2.2. Trang phục	53
3.2.3. Nhà ở.....	54
3.3. Các tập quán liên quan đến chu kì đời người	55
3.3.1. Sinh đẻ và nuôi dạy con cái	55
3.3.2. Nghi lễ đám cưới.....	56
3.3.3. Nghi lễ tang ma	58
3.4. Tín ngưỡng, tôn giáo.....	62
3.5. Văn nghệ dân gian.....	68
3.6. Lễ hội và trò chơi dân gian	70
Tiểu kết chương 3	73
KẾT LUẬN	74
TÀI LIỆU THAM KHẢO	77
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Trải qua quá trình dựng nước và giữ nước, dân tộc ta đã xây dựng một nước Việt Nam ngày càng giàu mạnh và vững bền, “sánh vai với các cường quốc năm châu”. Đó là sức mạnh tổng hợp của 54 thành phần dân tộc anh em trên dải đất hình chữ S, là kết quả của quá trình phát triển cả về chính trị, kinh tế, văn hóa và xã hội. Trong lịch sử hình thành và phát triển của mỗi thành phần dân tộc thì yếu tố kinh tế và văn hóa có vai trò rất quan trọng, có mối quan hệ với nhau và là nền tảng, là tiền đề cho sức mạnh của mỗi quốc gia, dân tộc.

Kinh tế là những hoạt động đầu tiên để giải quyết nhu cầu ăn, ở và mặc cho con người. Trong quá trình định cư và sinh sống của mình, các dân tộc dựa vào những điều kiện tự nhiên và đặc trưng riêng có mà hình thành nên các loại hình kinh tế. Hoạt động kinh tế rất đa dạng nhưng giữa các nền kinh tế khác nhau thường có sự giao thoa, hỗ trợ, hợp tác và cùng phát triển. Việc phát triển cái mới trên cơ sở phát huy cái cũ của một nền kinh tế là một việc làm hết sức cần thiết trong công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, đặc biệt là trong thời kỳ hội nhập và phát triển kinh tế hiện nay.

Văn hoá là một hệ thống hữu cơ các giá trị vật chất và tinh thần do con người sáng tạo và tích lũy trong quá trình hoạt động thực tiễn nhằm đáp ứng nhu cầu của mình. Văn hóa là tác nhân để đưa tới sự đối thoại, sự hợp tác và đưa đến “*tứ hải giai huynh đệ*” (bốn biển đều là anh em) cho nhân loại. Văn hoá vừa là động lực, vừa là kết quả nhân văn của một nền kinh tế. Tất cả các dân tộc trong quá trình vận động và phát triển của mình đều có một hướng đi chung là nhằm thực hiện các mục tiêu kinh tế, chính trị, văn hóa và xã hội cho nhân dân. Vì vậy, trong công cuộc xây dựng và phát triển đất nước hiện nay, Đảng ta xác định: “*Phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN phù hợp với đặc điểm, điều kiện từng vùng, đảm bảo cho cộng đồng các dân tộc*

khai thác thế mạnh địa phương làm giàu cho mình, cho đất nước” (Nghị quyết Hội nghị Ban Chấp hành Trung ương Đảng lần thứ 7 khoá XI) và *“Phát huy mạnh mẽ tính đa dạng, bản sắc độc đáo của các dân tộc anh em làm phong phú thêm nền văn hoá chung của cả nước”* (Nghị quyết Trung ương 5 khoá VIII của Đảng).

Trong đại gia đình các dân tộc Việt Nam, dân tộc Mông là một dân tộc ít người thuộc nhóm ngôn ngữ Mông - Dao, với 3 ngành chính: Mông Trắng, Mông Hoa và Mông Đen. Địa bàn sinh sống của người Mông chủ yếu là ở những vùng núi cao thuộc các tỉnh: Cao Bằng, Hà Giang, Lào Cai, Lai Châu, Sơn La, Thái Nguyên, Tuyên Quang....

Theo số liệu của cuộc Tổng điều tra dân số và nhà ở năm 2009, dân tộc Mông có 1.068.189 người, đứng thứ 8 trong bản danh sách các dân tộc ở Việt Nam. Bằng sức mạnh cộng đồng và khả năng sáng tạo của mình, người Mông ở Việt Nam đã xây dựng cho mình một đời sống kinh tế, văn hoá đặc thù của cư dân vùng núi cao, phù hợp với đặc điểm tự nhiên và truyền thống sản xuất của tộc người mình.

Thái Nguyên là một tỉnh miền núi phía Bắc với gần 20 thành phần dân tộc anh em. Tộc người Mông ở Thái Nguyên tập trung khá đông đảo, nhất là ở các huyện Võ Nhai, Đồng Hỷ, Định Hoá, Phú Lương. Người Mông ở Thái Nguyên nói chung và Võ Nhai nói riêng chủ yếu mới di cư từ các tỉnh Cao Bằng, Hà Giang về do cuộc chiến tranh biên giới năm 1979. Theo số liệu của cuộc Tổng điều tra dân số và nhà ở năm 2009, tỉnh Thái Nguyên có 7.230 người thuộc dân tộc Mông, chiếm 0,6% dân số toàn tỉnh và là 1 trong 8 thành phần dân tộc có số lượng đông nhất.

Võ Nhai là huyện vùng cao của tỉnh Thái Nguyên, nằm ở tọa độ có giới hạn địa lí từ 105⁰35' đến 106⁰17' kinh Đông, 21⁰36' đến 21⁰56' vĩ Bắc; phía đông giáp huyện Bắc Sơn (tỉnh Lạng Sơn); phía tây giáp huyện Đồng Hỷ và

huyện Phú Lương; phía nam giáp huyện Đồng Hỷ (tỉnh Thái Nguyên) và huyện Yên Thế (tỉnh Bắc Giang); phía bắc giáp huyện Na Rì (tỉnh Bắc Kạn).

Người Mông sống chủ yếu tại các xã Thượng Nung, Dân Tiến, Cúc Đường, La Hiên, là những nơi có địa hình núi cao, thung lũng xen kẽ núi đá. Bằng sức mạnh cộng đồng và khả năng của mình, người Mông ở Võ Nhai đã sáng tạo những loại hình kinh tế, những nét văn hoá mang tính đặc thù.

Xuất phát từ ý nghĩa khoa học và thực tiễn cuộc sống, nhằm góp phần nhỏ vào việc tìm hiểu những đặc điểm kinh tế, văn hoá của người Mông ở Võ Nhai - Thái Nguyên và để phục vụ cho việc giảng dạy lịch sử địa phương, tôi quyết định chọn đề tài: ***Đời sống kinh tế - văn hoá của tộc người Mông ở huyện Võ Nhai tỉnh Thái Nguyên từ năm 1975 đến năm 2015*** làm Luận văn Thạc sĩ Sử học.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ trước tới nay đã có nhiều công trình nghiên cứu của các nhà khoa học trong và ngoài nước về tộc người Mông. Trong đó có thể kể đến một số công trình nghiên cứu sau đây:

Lịch sử người Mèo của học giả nước ngoài Savina F.M xuất bản tại Hồng Kông năm 1924 do Trương Thọ dịch, cho biết một cách khái quát về lịch sử di cư, tên gọi, nguồn gốc của người Mông trên thế giới.

Dân tộc Mông ở Việt Nam của các tác giả Cư Hoà Vân và Hoàng Nam - Nxb Văn hoá dân tộc, 1994, đã phác họa một cách khá đầy đủ về kinh tế, văn hoá, xã hội của tộc người Mông ở Việt Nam nói chung. Công trình này cũng là nguồn tư liệu để tìm hiểu về đời sống kinh tế, văn hoá, xã hội của tộc người Mông tại Võ Nhai, tỉnh Thái Nguyên.

Năm 1995, Nxb Văn hóa dân tộc xuất bản cuốn sách *Văn hóa Mông* của tác giả Trần Hữu Sơn. Cuốn sách đề cập khá sâu sắc về nét văn hóa cổ truyền của tộc người Mông.

Văn hoá tâm linh của người HMông ở Việt Nam truyền thống và hiện tại của tác giả Vương Duy Quang, Nxb Văn hoá thông tin và Viện Văn hoá Hà Nội xuất bản năm 2005, đã giới thiệu khái quát về lịch sử di cư, địa vực cư trú và tộc danh của người Mông ở Việt Nam. Tác giả cuốn sách cũng đề cập đến những nét chung về đời sống kinh tế, đời sống xã hội của người Mông.

Cuốn sách Địa chí Thái Nguyên, do Nxb Chính trị Quốc gia xuất bản năm 2009, là một công trình nghiên cứu công phu của tập thể tác giả trong và ngoài tỉnh đã trình bày khá rõ nét và cơ bản về kinh tế, văn hoá, xã hội của các tộc người ở Thái Nguyên, trong đó có tộc người Mông.

Cộng đồng các dân tộc Việt Nam - Nxb Giáo dục Việt Nam - 2010, giới thiệu sơ lược về 54 thành phần dân tộc anh em cùng sinh sống trên đất nước Việt Nam, trong đó có tộc người Mông.

Một số Luận Văn Thạc sĩ, như:

Một số đặc điểm của thơ ca dân tộc Mông thời kỳ hiện đại từ năm 1945 đến nay của Nguyễn Kiến Thọ, (2008), đã chỉ ra những vẻ đẹp đặc trưng, mới lạ và độc đáo của bản sắc văn hóa tộc người Mông, góp thêm tiếng nói vào việc giữ gìn, bảo tồn và phát huy những nét đẹp văn hóa của tộc người Mông từ sau Cách mạng tháng Tám đến nay.

Kinh tế - Văn hóa của người Mông ở huyện Nà Hang tỉnh Tuyên Quang từ năm 1986 đến năm 2010 của Nguyễn Hoa Hậu, (2011), giới thiệu một cách khái quát về đời sống kinh tế, văn hóa của tộc người Mông ở huyện Na Hang tỉnh Tuyên Quang trong quá khứ và những chuyển biến ở hiện tại, là cơ sở để chúng ta thực hiện mục tiêu phát triển dân trí, nâng cao chất lượng cuộc sống của đồng bào dân tộc thiểu số, vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh.

Kinh tế - Văn hóa của người Mông ở huyện Phú Lương tỉnh Thái Nguyên từ năm 1979 đến năm 2010 của Hứa Thị Hoàng Anh (2013), góp phần định hướng những giải pháp nhằm ổn định, nâng cao đời sống kinh tế của người

Mông ở Phú Lương tỉnh Thái Nguyên, bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa vật chất và tinh thần của đồng bào.

Tổ chức xã hội và tín ngưỡng, tôn giáo của người Mông ở miền Tây Cao Bằng từ năm 1945 đến năm 2012, (2013), nhằm góp phần giữ gìn, bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống của tộc người Mông ở Việt Nam nói chung và ở Cao Bằng nói riêng.

Luận án Tiến sĩ của Phan Việt Long, *Vấn đề đạo Tin lành trong dân tộc Mông các tỉnh miền núi phía Bắc nước ta hiện nay*, 2003, Học viện chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh 2003), khái quát về tình hình tín ngưỡng của tộc người Mông trong lịch sử và hiện tại, những mặt tích cực và hạn chế cần duy trì và xóa bỏ.

Ngoài những công trình nghiên cứu nêu trên, còn có một số bài báo, như: *Thơ ca dân tộc Mông thời kỳ hiện đại - một vài đặc điểm nổi bật*, của Trần Thị Việt Trung, đăng trong Tạp chí Khoa học & Công nghệ Đại học Thái Nguyên, số 3 tập 1, 2008; *Làng bản và luật tục bảo vệ tài nguyên thiên nhiên của người Mông ở huyện Đồng Văn tỉnh Hà Giang* của 2 tác giả Đàm Thị Uyên và Phùng Thị Sinh, đăng trong Kỷ yếu Hội thảo Khoa học Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, 2010; *Làng bản và luật tục bảo vệ tài nguyên thiên nhiên của người HMông huyện Đồng Văn, tỉnh Hà Giang* của hai tác giả Hà Thị Thu Thủy và Đàm Thị Uyên, đăng trong Tạp chí Dân tộc và Thời đại số 139-140, 2011; *Tìm hiểu cách thức khai thác và bảo vệ rừng của dân tộc Mông tỉnh Thái Nguyên* của tác giả Dương Quỳnh Phương, đăng trong Tạp chí Khoa học & Công nghệ Đại học Thái Nguyên, số 2, 2006... Những bài báo này đã giới thiệu về luật tục, cách thức khai thác và bảo vệ tài nguyên của tộc người Mông trong quá trình sinh sống và lao động sản xuất.

Như vậy, cho đến nay chưa có công trình nào nghiên cứu về kinh tế - văn hóa của tộc người Mông ở huyện Võ Nhai, tỉnh Thái Nguyên. Những công